

Jazyková modulácia ako translačný postup z rusko-slovenskej perspektívy

(Na príklade bežného diskurzu)¹

Jarmila Opalková

Koncom 20. storočia sa smerovanie jazykovedného výskumu, ktorý prešiel od deskripcie a systematizácie nadobudnutých poznatkov k hľadaniu efektívnych ciest ich využitia v reálnom, pragmaticky orientovanom komunikačnom priestore začína postupne odkláňať od špecifikácie jeho objektu, osobitne tých čiastkových prvkov, ktoré sa v hierarchickom usporiadaní jazykovej štruktúry nachádzajú v pozícii mikrojednotiek. Akcentovanou paradigmou sa stávajú subjekt ako nositeľ, príjemca a mediátor kognície a nadväzne na to jazykové jednotky vyššej kategórie, ktoré umožňujú danú kogníciu distribuovať do širšieho priestoru. Jednou z takých jednotiek je diskurz ako komplexný hierarchicky usporiadaný kognitívno-komunikačný systém, ako nová rovina štúdia lingvistických javov z osobitnej perspektívy, a to s ohľadom na možnosť sprostredkovania informácií i obsahu a charaktere ľudského poznania, vedomia, správania v dimenzii nemenných konštánt kultúrno-spoločenských stereotypov. Priestorom na výskum takéhoto zamerania sa stávajú už nie úzko lingvistické, ale lingválne štruktúry medzijazykovej komunikácie. K nim patria všetky zložky, ktoré tvoria komunikačnú situáciu, a to tak subjektívne (kto – komunikátor, komu – komunikant), ako objektívne (o čom – téma komunikátu, kde – kultúrne, sociometricky, odborne vymedzený priestor, kedy – časová dimenzia, synchrónia vs. diachrónia, prečo – dôvod, s akým cieľom – zámer, účel, skopos).

Osobitne dôležité postavenie pred samotným ukotvením reflexívnych štruktúr komunikačnej paradigmy má aspekt procesu identifikácie charakteru translácie predmetnej informácie ako jedine korektného mechanizmu jej sprostredkovania v rámci konkrétnej komunikačnej situácie. Keďže jazykoveda termínom diskurz operovala už aj v minulosti, a to v súvislosti s analýzou podstaty francúzskej semiotiky, ktorá diskurz stotožňovala s pojmom reč, a to spravidla s jej dialogickou formou, je potrebné podčiarknuť, že súčasné chápanie západnej lingvistiky, predovšetkým francúzskej a anglickej, operuje s termínom diskurz práve v tomto význame. Diskurz – rovná sa rozprava, komunikácia, ktorá determinuje interaktívne

---

¹ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu KEGA č. 056 PU-4/2016 *Integrácia didaktických postupov a stratégií v rámci prípravy profesionálneho prekladateľa pre tematicky diverzifikovaný podnikateľský priestor.*

vstupy komunikátora a komunikanta, ergo – dialóg. V tomto kontexte bude nasledovať aj analýza exemplifikácií, ktoré sú predmetom reflexie tu načrtnutého výskumu v dimenzii prekladu chápaného ako proces priemetu komunikačného efektu pôvodného autorského komunikátu do iného jazykového a kultúrneho prostredia s mediátorskou anticipáciou potenciálnych posunov. Uvedené je v súlade s definíciou A. D. Švejcera (1988: 21), teda, že: «Перевод может быть определен как: однонаправленный и двухфазный процесс межъязыковой и межкультурной коммуникации (naša poznámka: jednosmerný a dvojsmerný rečový prejav; monológ vs. dialóg)... Процесс, характеризующийся установкой на передачу коммуникативного эффекта первичного текста, частично модифицируемой различиями между двумя языками, двумя культурами и двумя коммуникативными ситуациями». Ak by sme citované chceli aplikovať na teóriu posunov, modifikácia komunikačného efektu v zmysle nevyhnutných posunov sa týka tých rozdielov opozitných, resp. kontaktných jazykov, ktoré vyplývajú z podstaty každého jazyka ako osobitnej lingvistickej entity s len práve jej vlastnými konštitučnými prvkami (morfologickými, syntaktickými, prípadne grafickými, resp. fonetickými), a to aj v prípade geneticky blízkych jazykov. Ostatné posuny sa viažu na semaziologicko-onomaziologický aspekt existencie jazykových jednotiek, ktorý odráža spôsob myslenia, videnia a fixácie vnímania okolitého sveta a je vždy jedinečný tak vo vzťahu k sociokultúrnemu priestoru, ako aj individuálnym charakteristikám konkrétnej komunikačnej situácie. Z pohľadu translatologickej praxe je preto potrebné dokázať identifikovať semaziologické štruktúry v jednote ich jazykového i kultúrneho kontextu a na základe reflexie kognitívnych prvkov sprostredkovať východiskovú informáciu cieľovému recipientovi z iného kultúrneho prostredia spôsobom a možnosťami, ktorými disponuje jeho semaziologicko-onomatologická sústava jazykových prvkov.

Dynamický charakter jazykov vedie k tomu, že pri cudzojazyčnej komunikácii na rôznej úrovni je prekladateľ, tlmočník, resp. „interkomunikant“ vo všeobecnosti vnímaný ako interkultúrny mediátor neustále konfrontovaný tak vo vzťahu k znalostiam jazykových, ako aj extrajazykových aspektov, napríklad inovácií či iných osobitých diskurzívnych špecifík, teda zakaždým aj jeho osobnej schopnosti translácie informačných štruktúr rôzneho charakteru, vrátane poznania aplikovateľných translačných postupov s intenciou stimulovať adekvátny komunikačný efekt vo vzťahu k cieľovému recipientovi.

Teória prekladu a tlmočenia disponuje škálou rôznych klasifikácií a definícií, ktoré ozrejmujú skúmanú problematiku, avšak ani už etablované teoretické postuláty v skutočnosti nemajú hodnotu exaktne a dôsledne prepracovaného systému škálovania, a to tak na Západe,

ako aj Východe. Ako dôkaz možno uviesť definovaný ako prekladateľský postup *substitúciu*, ktorá sa považuje v úzkom význame za samostatný druh *jednoznačného, exaktného prevodu* kognitívnych štruktúr jednotky východiskového jazyka prostriedkami cieľového jazyka. Zvyčajne sa následne uvádza, že automaticky sa substituujú termíny. Substitúcia však predstavuje zámenu jednotky jedného jazyka jednotkou druhého jazyka, pričom to nemusí byť práve len postup zámény v smere termín za termín, slovo za slovo, slovné spojenie za slovné spojenie a pod. V širokom chápaní sa pod substitúciou môže chápať aj zámena jednotky s istou informačnou hodnotou vo východiskovom jazyku prostredníctvom explikácie, exhibitu, poznámky a pod. (porov.: odborný výraz z politologického prostredia – prezidentov *imagemaker* = ...). Rovnako tak modulácia, ktorú mnohí autori (napr. Komissarov, Švejcer, ale aj novšia generácia translatológov, a to nielen v ruskom prostredí) považujú za samostatný špecifický prekladateľský, resp. tlmočnický postup, je možné vnímať ako hyperonymickú kategóriu. Výraz *modulácia* *Veľký slovník cudzích slov* kolektívu autorov Šaling – Šalingová – Maníková (1997) definuje v rámci piatich odborných oblastí, ktoré sa však pre translatológiu nehodia, a tak do úvahy pripadá len všeobecná explikácia v 1. význame: „formovanie, úprava, stvárňovanie, obmieňanie“. Translatologické postupy pritom môžu byť nielen lexikálne, ale aj gramatické, resp. kombinované, medzi nimi tiež lexikálno-sémantické. Práve v tejto skupine sa popri generalizácii, konkretizácii, niekedy tzv. logickej synonymii, teda kontextuálnej synonymii uvádza ako svojbytný translačný postup modulácia.

V prácach, ktoré sa venujú písomnému prekladu, najmä umeleckých diel, ale nielen takých, autori (porov.: celý rad v rusky i anglicky písaných prác zahraničných a na nich sa odvolávajúcich i domácich, napr. slovenských, translatológov) uvádzajú o.i. nasledujúcu škálu prekladateľských postupov: prepis pomocou *transkripcie* (*Krčméry – Крчмеры, Shakespeare – Шекспир, Iowa – Айова, lunch – ленч, boršč – борщ*), prepis prostredníctvom *transliterácie* (*Heine – Геине, holding – холдинг, Shchipanskaya – Шчипанская*) – v súčasnosti sú veľmi diskutovanou translatologickou témou najmä v opozícii cyrilika ukrajinského, ruského, bieloruského, srbského, bulharského jazyka vs. latinka; ďalej sa ako možné postupy popisujú *kalkovanie* – preklad kompozitných častí (morfém alebo slov, ak ide o združené pomenovania) východiskovej lexémy, ktorá predstavuje cudzí výraz (*skyscraper – mrakodrap – небоскрёб, brain-drain – únik mozgov – утечка мозгов, blue stocking – голубой чулок* // v SJ sa kalkovaný pendant, potenciálne *modrá pančucha* v danom význame, t.j. *suchárka, nepoužíva; fat cats – жирные коты* = boháči, ktorí sa miešajú do politiky, porov. v SJ *plutokrati*), ale tiež doplnenie, *rozšírenie*, vsuvka; vynechanie, *eliminácia* nadbytočných slov, *redukcia*; ako

prekladateľský postup tu tiež patrí zmena slovosledu; resp. spomínané lexikálno-sémantické zámény, kde sa uvádza *modulácia* ako významové rozšírenie, resp. zámena slova alebo slovného spojenia východiskového jazyka takou jednotkou v cieľovom jazyku, ktorá predstavuje logický dôsledok významu východiskovej jednotky. Škálu postupov dopĺňa subškála lexikálno-gramatických postupov, medzi nimi: antonymický prevod (*nemusíte hovoriť / môžete mlčať – можете хранить молчание*), *explikácia* (*the child is a mouth-breather. – dieťa má upchatý nos, dýcha ústami. – у ребенка заложен нос, он дышит ртом* /naša poznámka: v prenesenom význame má anglický výraz *mouth-breather* intenzívne negatívne konotácie, používa sa, napríklad, na označenie primitívneho agresora, vzťahuje sa teda nielen na dieťa/), kompenzácia – doplnenie vynechanej informácie na inom mieste, čo sa často aplikuje pri tlmočení. Ako špecifický druh sa uvádza translačný postup kontextuálneho rozvíjania významu pomocou *metafory* alebo *metonymie*.

Lexikálno-sémantická zámena, v rámci ktorej sa translácia opiera o logickú nadväznosť v smere príčina – dôsledok predstavuje druh svojráznej substitúcie, pričom predmety, procesy a príznaky je možné pri sprostredkovaní v inom jazyku istým spôsobom nahradiť. V teórii prekladu je známa aj pod pojmom modulácia. V tomto kontexte sa do kategórie pojmu substitúcia začleňujú také translačné postupy ako reflexívna (slovníková, lexikografická) zámena, exotizácia (prsté prevzatie cudzieho pomenovania s jeho sémaziologicko-onomatologickou štruktúrou východiskovej jednotky), kalkovanie, resp. naturalizácia (zámena prostredníctvom domácej jednotky, ktorá istým spôsobom aproximuje obsah informácie, teda zámena blízkoznačným pendantom: *krpce* – rus. *lapti/лапти*; *telogrejka/телогрейка* – *vatovaná bunda*).

Za lexikálno-sémantické zámény, ako je zrejmé z predstavenej analýzy, rôzni autori považujú rôzne modifikácie translačných postupov, ktoré klasifikujú spravidla podľa toho, aké textové korpusy a akú dominantnú problematiku ich výskum reflektuje. Skoršie práce svedčia o tom, že aj renomovaní autori a ich tvrdenia nemusia v skutočnosti spĺňať kritériá objektívnosti, exaktnosti, systémovosti, pričom najmä klasifikačné modely majú vo vzťahu k analýze predmetu hybridný, často z hľadiska východiskovej premisy nekompatibilný charakter. Preto je potrebné pristupovať k nim s opatrnosťou a hľadať riešenia, ktoré pokryjú najmä potrebu vedeckej dôslednosti. Tú nespĺňajú, napríklad, ani klasifikácie dvojice autorov Vinaya a Darbelneta, ktoré sú považované za alfu a omegu translatológov a v novších prácach mladšej generácie bádateľov sa zväčša uvádzajú automaticky, až axiomaticky. Aj tento fakt potvrdzuje tézu, že translatológia v jej modernom chápaní a s ohľadom na novodobé potreby

rozvoja všeľudskej kognície, vyžaduje revíziu aj už etablovaných postulátov a konštituovanie jej vlastnej terminológie s aktuálnym a respektabilne prezentovaným obsahom pojmov.

Vrátíme sa k lexikálno-sémantickým zámenám, ktoré V. Komissarov považuje za „способ перевода лексических единиц оригинала путем использования в переводе единиц ПЯ, значение которых не совпадает со значениями исходных единиц, но может быть выведено из них с помощью определенного типа логических преобразований. Основными видами подобных замен являются конкретизация, генерализация и модуляция (смысловое развитие) значения исходной единицы.“²

Z citovaného vyplýva, že translatológia umožňuje sprostredkovať cudzojazyčnú komunikáciu aj pomocou takých slov cieľového jazyka (CJ), ktoré sa vo svojom základnom význame obsahovo nekryjú s významom jednotky východiskového jazyka (VJ), avšak implikovane na základe dešifrovania istého druhu logických vzťahov v rámci kontextu sú práve tou materiálnou zložkou, z ktorých recipient dokáže odvodiť emitovanú informáciu. V rovine slov aj bez kontextu slovenský výraz *súrodenci* implikuje informáciu o istom konkrétnom type vzťahov medzi rodinnými príslušníkmi, pričom však napr. ruský jazyk jednoslovným substituentom nedisponuje a prekladateľ alebo tlmočník musí aplikovať konkretizáciu (*brat – sestra* v potrebnej kombinácii, resp. modifikácii).

Ako sme uviedli, pri modulácii je možné na sprostredkovanie obsahu informácie východiskového jazyka využívať tzv. párovú výmenu jednotiek z kategórie plnovýznamových slovných druhov, ktoré pomenúvajú veci, javy (dej, stav, proces) a vlastnosti, a práve z tejto perspektívy Komissarov vyčleňuje šesť variantov možnej lexikálno-sémantickej zámeny, kde je dôraz na logicko-príčinné vzťahy, a to tieto: 1. zámena procesu jeho príčinou, 2. zámena procesu jeho dôsledkom, 3. zámena príčiny procesom, 4. – zámena príčiny dôsledkom, 5. zámena dôsledku príčinou, 6. zámena dôsledku procesom. Deklaruje to, napríklad, na preklade nasledujúcich anglických viet do ruského jazyka (RJ): *Many South African sanctuaries are readily reached from Johannesburg.* Preklad do RJ: *До многих южноафриканских заповедников рукой подать от Йоганненсбурга.* // SJ: *Do mnohých juhoafrických rezervácií je od Johanesburgu veľmi blízko / ... dá sa dostať veľmi ľahko* (preklad z RJ do SJ náš: JO).

V ruskom transláte je proces (*легко добраться* – v doslovnom preklade) nahradený jeho príčinou – blízkosť (*рукой подать*), pričom prekladateľ využil aj ďalšiu možnosť

---

² https://classes.ru/grammar/43.Теория_перевода_Lingvicticheskiye_aspekty/extfile/help2/html/_29.html. Cit. 2.9.2018

modulácie pri prenose tejto časti informácie, a to použitie ustáleného, frazeologizovaného obrazného slovného spojenia – *рукой подать*. Je otázne, či takýto spôsob sprostredkovania informácie možno považovať za plnohodnotný preklad, referenčný preklad, adaptovaný preklad, resp. aproximáciu v zmysle teórie skoposu. V danom prípade sa translát snaží priblížiť naturelu cieľového recipienta, ktorý by neutrálne štruktúrovaný anglický východiskový text nadelil zrejme práve takouto dávkou expresie. Vo vzťahu k uvedenému je možné poznamenať, že podobné modulačné postupy sú bežne aplikované najmä pri sprevádzajúcom tlmočení. Dôležitým ukazovateľom miery potenciálneho odklonu od neutrálnej roviny východiskovej výpovede je charakter komunikačnej situácie, v ktorej má najdôležitejšie miesto kultúrny status subjektu. Strohú informáciu po zaregistrovaní tabule *Bratislava 100 km* cestou v aute, kde je internacionálna spoločnosť, tlmočník spravidla nadelí aj doplnkovou informáciou, či je to z hľadiska vzdialenosti do miesta určenia málo alebo veľa. Ak je recipientom Slováč, zrejme povie: *Bratislava: ešte 100 km*. Rus by povedal: *Bratislava – už len sto km* a pod.

Ako príklad zámeny procesu dôsledkom Komissarov v citovanej práci uvádza vetu: *I don't think she's living here at the moment. Her bed wasn't slept in*. Preklad do RJ: *Я думаю, она не живёт здесь в настоящее время. Её постель не смята*. // SJ: *Myslím si, že teraz tu nebýva. Jej posteľ nie je pokrčená* (preklad z RJ náš). Namiesto doslovného prekladu *nespala vo svojej posteli* sa prekladateľ rozhodol akcentovať nie samotný proces, ale dôsledok, čo však umožnil predchádzajúci komplementárny kontext, ktorý hovorí o tom, že rečníčka predmetnú posteľ každé ráno ustielala.

Z komplexu replík používaných až klišéovite tak v rámci bežnej komunikácie, teda v aktívnej reči ľudí, ako aj v písaných textoch, najčastejšie publicistického žánru, možno pre potreby výskumu i pedagogickej translatologicky orientovanej práce využiť materiál, ktorý nám ponúka elektronický priestor v rôznych jazykových modifikáciách. Vhodným na analýzu problematiky modulácie považujeme, napríklad, v ruskom prostredí veľmi známy a diskutovaný článok Erika Gidala '*Общанская меланхолия: английская скл'ученост' a французские Осветенство*' (ruský preklad: «Гражданская меланхолия: английское уныние и французское Просвещение»), v ktorom autor ruskej mutácie aplikoval v pomerne početnej miere práve tento translatologický postup, pričom využil možnosť zámeny vzťahu medzi procesom a dôsledkom v rôznych variantoch:

- *I lost ... my sleep – ... начал страдать бессонницей* (zámena príčiny dôsledkom); AJ doslovne: *stratil som svoj spánok* // SJ: *začal trpieť nespavosťou*

- my food disgusted me – *испытывал отвращение к еде* (zámena dôsledku procesom); AJ doslovne: moje jedlo ma znechucovalo // SJ: začal pociťovať odpor k jedlu
- lay their uneasiness – *возлагать вину за свое несчастье* (zámena procesu dôsledkom); AJ doslovne: upokojit' ich úzkosť, neistotu // SJ: viniť zo svojho nešťastia
- the masses content – *простой народ весел* (zámena príčiny dôsledkom); AJ doslovne: masy uspokojené // SJ: jednoduchý národ je veselý
- which gives the advantage entirely to the latter – *целиком в пользу последней* (zámena procesu dôsledkom); AJ doslovne: ktoré dáva výhodu úplne tomu druhému // SJ: absolútne v prospech poslednej (strany) / stavia druhú stranu do absolútnej výhody
- and those of the English (ended) in liberty – *а английские волнения привели к свободе* (zámena dôsledku procesom); AJ doslovne: a tí anglickí (skončili) na slobode // SJ: anglické nepokoje priniesli slobodu / Angličanom to prinieslo slobodu a pod.
- social graces – *манера держать себя в обществе* (zámena dôsledku procesom); AJ doslovne: spoločenská vznešenosť / grácia // SJ: vedieť sa správať v spoločnosti)
- full of Politics – *забитой политикой* (zámena dôsledku príčinou); AJ doslovne: plné politiky // SJ: naplnené politikou / plné politiky.
- Dôsledok nahradený príčinou nachádzame aj v replike: *He's dead now*. Preklad do RJ: *Он умер.* (Он умер, стало быть, он сейчас мертв.)³ // SJ: *Je mrtvy / Zomrel* (preklad náš).

Uvedené príklady modulácie poukazujú na to, že sprostredkovať informáciu je na prvý pohľad možné viacerými spôsobmi, avšak v reálnej profesionálnej praxi je translačný postup volený na základe indícií, ktoré mediátor musí dokázať vyexcerpovať z charakteru komunikačnej situácie, najmä komunikačného zámeru, ktorý však nemôže odporovať zákonitostiam jazyka cieľového recipienta.

Odborný diskurz o modulácii ako translačnom postupe analyzovanom v aplikačnej rovine a intenciách daného výskumu uzatvoríme definíciou R. K. Miňjara – Beloručeva (1996), v ktorej sa daný termín chápe ako «логическое развитие понятий» a jeho podstata spočíva

³ <http://study-english.info/article066-07.php#ixzz5QRMxkUVY>

“в замене при переводе одного понятия другим, если эти понятия связаны друг с другом как причина и следствие, или как часть и целое, орудие и деятель”.

Modulácia ako prekladateľský či tlmočnický postup sa uplatňuje predovšetkým v textoch dialogického charakteru, ale tiež rečníckych prejavoch, monologických deklamáciách. V priamom kontakte s účastníkmi bežnej, z hľadiska obsahu všeludskej komunikácie, mediátor, *expressis verbis*, vsúva inými formálnymi štruktúrami informáciu za informáciu, text za text, ktorý musí mať kognitívny potenciál schopný evokovať zámer predstavený vo východiskovom komunikáte. Zásek mediátora môže prameniť z výzvy adekvátne nielen vecne, ale aj konotačne, štylisticky korektne odovzdať posolstvo, ktoré má, napríklad, eticky príznakovú hodnotu výpovede.

*Vítazná zástava v rukách Krista – tu symbolizovaného baránkom – je aj pozvaním: podte do mojej blízkosti! Zhromaždite sa pod moju zástavu, ak chcete prežiť. Vytiahnime spoločne pod ňou do boja proti zlu, hriechu a smrti.*⁴ Takýto text napriek svojej osobitosti nevykazuje známky špecifického odborného komunikátu a použitú slovnú zásobu bežný komunikant vo vlastnom prostredí dokáže dešifrovať aj vtedy, ak nepatrí k veriacim. Tlmočník, ktorý má danú štruktúru sprostredkovať predstaviteľovi z iného kultúrneho prostredia však v závislosti od špecifik jazyka, ale najmä zainteresovanosti recipienta a intencie rečníka musí identifikovať v rámci komunikačnej situácie potenciálnu hrozbu vzniku recipientskeho šumu. Kameňom úrazu okrem ustálených slovných spojení či stereotypných kliše typu *zhromaždiť sa pod zástavou, vytiahnuť do boja*, môže byť translácia informačných štruktúr spojenia *Krista... symbolizovaného baránkom*. V tomto kontexte sa pravdepodobne automaticky vynorí ďalšie spojenie – *baránok boží*, resp. aj *obetný baránok*. V každom konkrétnom prípade bude mať, napríklad, v RJ deminutívum *baránok* iný pendant, pričom v žiadnom prípade ich nie je možné substituovať inak, než je vžitie v cieľovej kultúre, ak taká možnosť jestvuje.

Zaujímavou výzvou pre prekladateľa môže byť text, v ktorom je autorská reč popretkávaná výrazmi dokumentujúcimi priestor (z pohľadu pre tu aktuálnej časovej dimenzie) spoločenskej minulosti, najmä ak ide o také, ktoré z istých dôvodov prešli, alebo postupne prechádzajú, do pasívnej slovnej zásoby. Najmä mladšej ponovembrovej generácii v danom smere môže chýbať osobná skúsenosť s niektorými artefaktmi predtým bežnej reality, napríklad: *vydať obežník – издать циркуляр, od zálohy do výplaty / od výplaty do výplaty*

---

⁴ Judák, Viliam. Baránok a zástava – obeť a víťazstvo. *Slovenské národné noviny*. 14. apríla 2014.

[online]. [Cit. 5.9.2018]. Dostupné z: <https://snn.sk/baranok-a-zastava-obet-a-vitazstvo/>

– *связывать концы с концами, з руки до úst – перебиваться с хлеба на квас, za komunizmu (nesprávne: v súčasnosti vo význame za socializmu) – при социализме (коммунизме), Tuzex – Берёзка, baťa – hovorový výraz vo význame obchod s obuvou, galoše – калоши, filce – obuv z filcu (materiál podobný vatelínu) – валенки (v RJ záměna pomocou naturalizácie). Ani 'budajka' ako istý symbol revolučného novembra 1989 v Bratislave už nepatrí do kategórie aktívnej slovnej zásoby a pri preklade do cudzieho jazyka bude musieť mediátor využiť ten translačný postup, ktorý bude pre danú komunikačnú situáciu najadekvátnejší (možno exotizácia v kombinácii s explikáciou a pod.)*

Na prekladateľskú analýzu je možné zvoliť ľubovoľný text, sú však komunikáty, z ktorých je možné vyexcerpovať slovnú zásobu diferencovanú z rôznych lexikálo-sémantických i mimolingválnych hľadísk. Ako príklad možno uviesť knihu spomienok duchovného Ľubomíra Stančeka *DAJ SA MU CELÝ* (2006), v ktorej sa aktívna, výrazne aktuálna z hľadiska súčasnej doby slovná zásoba (*nabit' mobil*) strieda s vrstvou rôznym spôsobom ohraničených pasívnych jednotiek (štylisticky, teritoriálne, sociálne, terminologicky, profesionálne i konfesionálne). Rovnako v nej možno nájsť ustálené slovné spojenia, frazeologizmy i príslovia, časť ktorých je i pre bežného nositeľa slovenského jazyka neznámou nielen ako slovnou, ale aj výpovednou veličinou. Iné výrazy môžu koexistovať v priamom i prenesenom význame a je na prekladateľovi, či tento rozdiel dokáže identifikovať a následne sprostredkovať do cieľového jazyka recipientovi z iného kultúrneho prostredia.

Z na prvý pohľad jednoduchých príkladov možno z danej publikácie uviesť nasledujúce repliky, ku ktorým prikladáme potenciálne možné ruské pendanty, prípadne prekladateľskú analýzu:

- Dnes už urobí krok k ešte bratskejšiemu zblíženiu. „*Zlož sa, veď vieš kde... / ale: nezlož sa mi tu – rôzne varianty; no, len sa neskladaj..., vo význame 'drž sa'...*

– *Koho by som si mohol viac uctiť(1) ako teba a kto by sa mohol zhostiť (2) tejto úlohy lepšie ako ty? / (1) почтить (ale tiež v inom význame: память покойного минутой молчания) // (2) успешно справиться со своей задачей...*

- *...po zrelom uvážení, prehodnotení vecí, sa rozhodol ísť do seminára.... Má vyšší IQ.*

V Bratislave bol jediný seminár pre celé Slovensko a „*numerus clausus*“ pre prijímanie do seminára zohrávalo svoje... / identifikácia prekladateľských problémov (IPP): ustálené kliše, výrazy cudzieho pôvodu: a) známe, s gramatickým posunom (gramatický rod výrazu *IQ* – bežne v SJ stredný rod [to *i-kvé*], tu: z anglického ten '*aj-kjú*'), b) neznáme (latinský výraz).

– „Ako sa teším, že dnes je *sloboda vyznania*, že každý môže zrealizovať svoje *kňazské či rehol'né povolanie*.“ Irenej siahol po *ruženci* na nočnom stolíku. Uvedomil si, že *mal po ruženci siahnúť už skôr...* /IPP: ustálené slovné spojenia patriace čiastočne do oblastí pasívnej (politologickej, cirkevnej) slovnej zásoby, možnosť polysémie, resp. homonymie: *ruženc* (*чѣтки / молитва с чѣтками*).

– Mať oči otvorené *prináša* často a rýchlo *ovocie* aj v predstieranej ochote. V prísloví sa múdro hovorí: „*Do pekla ani na peknom koňovi*“. Alebo: „*Ani zub času nemusí zabrániť používať nástrahy tela*“. Či: „*Stará, ale jará...*“ V tej múdrej knihe sa píše: „*Ked' sa h.... dostane na kredenc, myslí si, že je torta* (Stanček 2006: 9). Analyzovať text z pohľadu takých špecifických jednotiek ako sú frazeologizmy, ale najmä ľudové príslovia, predstavuje záťažovú skúšku aj pre zdatného profesionála. Dôležitá je tu predovšetkým schopnosť nájsť adekvátnu formu pre deverbilizované posolstvo, a to tak z kognitívneho, ako aj konotačného hľadiska.

Aj z tejto malej vzorky exemplifikácií je vidieť, že sprostredkovať informáciu, a to hoci i z kategórie bežného, pre niekoho dokonca každodenného diskurzu, predstavuje v každom konkrétnom prípade pre prekladateľa ako medzikultúrneho mediátora profesionálnu výzvu. Prekladové slovníky a rôzne iné lexikografické publikácie sú reflexiou početného množstva pojmov a iste môžu významnou mierou pomôcť pri preklade textov, ktoré sú od recipienta vzdialené kultúrne, avšak posolstvo výpovede, ktoré je nevyhnutné sprostredkovať bezprostredne po jeho odznení v reči komunikátora a následne stimulovať reakciu komunikanta či komunikantov, je možné emitovať predovšetkým na základe poznania možností, techník a spôsobov translácie ako výsledok profesionálnej prípravy, odbornej respektíve i životnej praxe.

Použitá literatúra:

- 1 Миньяр-Белоручев, Р. К. (1996): *Теория и методы перевода*. М.: Московский лицей.
- 2 Миньяр-Белоручев, Р. К. (1999): *Как стать переводчиком? /Ответственный редактор М.Я. Блох*. – М.: «Готика».
- 3 Мюллер, В. К. (1994): *Новый англо-русский словарь*. М.: «Русский язык».
- 4 Рецкер, Я. И. (1980): *Что же такое лексические трансформации? «Тетради переводчика» №17*, М.: Международные отношения.
- 5 Швейцер, А.Д. (1988): *Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты*. М.: Наука.

- 6 Šaling, Samo; Ivanová-Šalingová, Mária; Maníková, Zuzana (1997): *Vel'ký slovník cudzích slov*. Vel'ký Šariš: SAMO-AAMM.

Elektronické zdroje:

- 1 Нестерова, Е. М. *Особенности трансформаций модуляции, конкретизации и генерализации при переводе литературоведческого текста на материале комментированного перевода статьи Эрика Жидаля «Гражданская меланхолия: английское уныние и французское Просвещение»*. СПб, 2016. [online]. [Cit. 10.8.2018]. Dostupné z: www.ifl.ru/ВКР%20Нестерова%20Е.%20ИИЯ%20English%20Glo
- 2 Комиссаров, В. Н. *Теория перевода (лингвистические аспекты)*. [online]. [Cit. 2.8.2018] Dostupné z: https://classes.ru/grammar/43.Теория_перевода_Lingvicticheskiye_asyekty/extfile/help2/html/-_29.html
- 3 Judák, Viliam. Baránok a zástava – obeť a víťazstvo. *Slovenské národné noviny*. 14. apríla 2014. [online]. [Cit. 5.9.2018]. Dostupné z: <https://snn.sk/baranok-a-zastava-obet-a-vitazstvo/>
- 4 *Прием смыслового развития при переводе*. [online]. [Cit. 16.8.2018]. Dostupné z: <http://study-english.info/article066-07.php#ixzz5QRMxkUVY>
- 5 Stanček, Ľubomír. (2006): *DAJ SA MU CELÝ*. Vydala Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtašáka Spišská Kapitula – Spišské Podhradie. [online]. [Cit. 3. 9. 2018]. Dostupné z: https://www.vincentini.sk/data_web/editor_data/file/Daj_sa_mu_cely.pdf

Abstrakt

Príspevok má za úlohu predstaviť prácu so slovnou zásobou v rusko-slovenskom komparatívnom pláne v dimenzii možností najmä lexikografického priemetu sémaziologických a onomaziologických štruktúr v rámci diskurzu, ktorý má v medzijazykovej komunikácii z pohľadu aktívnej a pasívnej slovnej zásoby špecifické jazykovo-rečové postavenie napriek tomu, že komunikanti v analyzovaných druhoch komunikačných situácií navonok demonštrujú status bežných používateľov jazyka, nie odborníkov, prípadne inak sociometricky príznakových subjektov. Materiál má načrtnúť prehľad existujúcich tendencií či demonštrovať

vzorku možných prekladateľských, resp. tlmočnických postupov, a to pri ich aplikácii v kontexte vymedzeného jazykového páru dominantne na pozadí lingvistiky prekladu.